

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ

TARİH
TÜRKİYE DIŐI TÜRK TARİHİ
KAŞGAR-TURFAN HANLIĞI (15. YY. BAŞLARI-1877)

Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet Çay

2009
ANKARA

5.23. Kaşgar-Turfan Hanlığı (15. Yüzyıl Başları-1877)

Anahtar Kelimeler: Kaşgar Turfan Hanlığı, Doğu Türkistan, Veys Han, Esen-Buğa, Yakub Han.

Moğol Çağatay Hanları'nın bir kısmını teşkil eden Isık Göl, İli nehri ve kolları ile Turfan havaisi (eski Uygur İdi-Kutluğu bölgesi)'nin hanları XV. yüzyılda artık Türkçe konuşan ve putperest Moğol Kalmuk ve Oyratlar'a karşı din savaşları açan Müslüman kimselerdi. Bunlardan Veys Han (1418-1428)'ın oğlu Esen-Buğa (1429-1462), Mâveraünnehir Timurlu hükümdarı Ebû Saîd ile mücadele etmiş, kardeşi Yunus da Aksu'yu zapt ederek bütün batı Çağatay hanlığının hâkimi olmuştur (1472). Moğol Doğlat emîrleri İç Asya'nın bazı şehirleri ile Yarkent'te oturuyorlar ve ona bağlı bulunuyorlardı. Başkent'i Turfan'dan Taşkent'e nakleden Yunus Han'dan (Ölm. 1486) sonra oğlu Ahmed Han Oyratlar ve Kırgız-Kazaklar'la çarpıştı. Doğlat emîrllerinden Kâşgar'ı ve diğer bazı şehirleri aldı. Kardeşi Muhammed Taşkent'te oturuyor, kendisi Aksu, Turfan'da hüküm sürüyordu (Ölm. 1503). Şibanî Muhammed tarafından Taşkent ve havalisinden uzaklaştırılan Mahmud (Ölm. 1509)'dan sonra Ahmed Han'ın oğlu Mansur Han (Ölm. 1543) merkezi Turfan olan Uyguristan Hanı olarak tanınmıştı. Mansur Han ve Kâşgar, Yarkent ve Hokand'da hâkim bulunan kardeşi Said Han etrafta İslâmiyet'i yaymağa çalışmışlardır. Mansur'un yerine geçen oğlu Şah Han (Ölm. 1570) kendi kardeşi Muhammed ile, o da Çin'den yardım isteyen Sofu Sultan ile uğraşmak mecburiyetinde kaldı. Bazı kayıtlara göre 1647 yılında burada hâlâ bir "*Turfan Sultanı*" bulunmakta idi.

Kâşgar kolunda ise, Saîd Han'dan sonra oğlu Abd'ür-Reşîd (Ölm. 1565)'in Dolatlar'la arası açıldığı için bunlardan bazıları Hindistan'a gitmişlerdir. Kırgız-Kazaklar'ın hücumuna uğrayan Hanlık, Abd'ül-Kerîm Han zamanında (Ölm. 1593) yalnız Kâşgar'dan ibaret gibi idi. XVII. yüzyılda Kâşgar, Yarkend ve Aksu'da küçük küçük hanlıklar bulunmakta olup gerçek iktidar, zâhid Müslüman yerli "*Hoca*"ların elinde idi. Bölge Mançu sülâlesi zamanında (1644-1911) Çin'e bağlı kalmıştı. Bununla beraber Çin'e karşı ayaklanmalar eksik olmuyordu: 1864-1872'de Kan-su Müslümanarı isyanı, 1895'de Şen-si'de Salarlar isyanı gibi. Bunlar daha çok dinî idi. Fakat 1866'da bağlayan ve Yâkub Bey (Atalık Gazi) tarafından idare edilen hareket siyasî olup "*Türkistan*"ın istiklâline yönelmişti. Yâkub Bey kendisini Kâşgar Hanı ilân etmiş (1866), durumu geliştirerek, Çin'le ilgisini kesmiş (1874) müstakil olmuştu. Fakat doğudan Çinliler, kuzeyden Ruslar, güneyden İngilizler'in tehdidi altında idi. İstanbul'a elçiler göndererek (1870) Sultan Abdülaziz'e tâbi olmuş, karşılık olarak da Kâşgar'a silâh ve askerî öğretmenler gönderilmiş, fakat başkaca destek sağlama o tarihlerde

Osmanlılar'ın durumu dolayısıyla mümkün olmamıştı. Ülkesi, ölümü (1877)'nden sonra Çin tarafından işgâl edildi (1877).

Kaynak (Source):

Belgelerle Osmanlı-Türkistan İlişkileri (XVI.-XX. Yüzyıllar), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2004, s. XX + 278 + VI Ek + 1 Harita.

Hayit, Baymirza; Türkistan Devletlerinin Millî Mücadeleleri Tarihi, AKDITYK-TTK, Ankara 2004, s. XVI + 448 + 6 Harita.

Osmanlı Devleti İle Kafkasya, Türkistan Ve Kırım Hanlıkları Arasındaki Münâsebetlere Dâir Arşiv Belgeleri (1687-1908 Yılları Arası), Ankara 1992, s. 240 + 200 Belge.

Togan, A. Zeki Velidî; Bugünkü Türkili (Türkistan Ve Yakın Tarihi, C. I, Batı Ve Kuzey Türkistan, İstanbul 1942-1947, s. 696 + 1 Harita.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY	Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY	Prof. Dr. Hale KÜNÜÇEN